

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду

у кримінальних провадженнях щодо порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (стаття 286 Кримінального кодексу України)

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТАТТЕЮ 286 КК	8
1.1. Кримінально-правова кваліфікація за ст. 286 КК	8
1.1.1. Порухення водієм ПДР під час маневру транспортним засобом на території складу є підставою притягнення його до кримінальної відповідальності за ст. 286 КК (за умови наявності інших ознак цього складу кримінального правопорушення)	8
1.1.2. Для кваліфікації дій особи за ст. 286 КК судам слід виходити не лише з висновків експертів, в яких встановлено наявність причинного зв'язку між порушенням водієм ПДР та наслідками, що настали, а із сукупності всіх обставин, що належать до предмета доказування з огляду на особливості складу злочину, передбаченого у ст. 286 КК. Зокрема, оцінці підлягає наявність технічної можливості у водія уникнути наслідків злочину та джерело створення аварійної ситуації	9
1.1.3. У випадку, коли ПДР порушені кількома учасниками ДТП (зокрема, водієм та пішоходом), до кримінальної відповідальності притягається лише та особа, протиправні дії якої перебували у причинному зв'язку з наслідками, що настали. Протиправна поведінка іншого учасника ДТП у цьому випадку є умовою спричинення відповідних наслідків та не впливає на підставу кримінальної відповідальності особи, у діях якої встановлено причинний зв'язок з наслідками, що настали	11
1.1.4. Кримінальна відповідальність водія за ст. 286 КК виключається, якщо інший водій допустив порушення ПДР, яке перебуває у причинному зв'язку з наслідками, що настали, а також якщо дорожня обстановка (наприклад, наявність відповідних дорожніх знаків) давала підстави водію розраховувати на додержання правил іншим водієм	12
1.1.5. Порухення ПДР пішоходом не виключає кримінальну відповідальність водія транспортного засобу, який порушив ПДР, мав технічну можливість уникнути ДТП та спричинив пішоходу тілесні ушкодження	13
1.1.6. Якщо за висновком первинної експертизи, проведеної після ДТП, було констатовано спричинення потерпілій особі середньої тяжкості тілесних ушкоджень, що було враховано під час кваліфікації дій водія за ч. 1 ст. 286 КК, однак стан здоров'я потерпілої особи істотно погіршився, то висновок повторної експертизи, в якому констатовано спричинення потерпілій особі ДТП тяжких тілесних ушкоджень, є підставою для перекваліфікації дій водія на ч. 2 ст. 286 КК	14

1.2. Призначення покарання за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 286 КК	15
1.2.1. Керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння, хоча і становить порушення вимог підпункту «а» п. 2.9 ПДР, однак саме по собі не може виступати прямою безпосередньою причиною настання ДТП та її наслідків у вигляді заподіяння потерпілому (потерпілим) тілесних ушкоджень або смерті. Стан сп'яніння не охоплюється об'єктивною стороною (не є кваліфікуючою ознакою) злочину, передбаченого ст. 286 КК, і при призначенні покарання особі може враховуватись як обставина, що обтяжує покарання згідно з п. 13 ч. 2 ст. 67 КК	15
1.2.2. Покарання у виді позбавлення волі, наближене до нижньої межі покарання, визначеного у санкції ч. 2 ст. 286 КК, не може призначатися особі, яка неодноразового порушувала ПДР, значно перевищила дозволену швидкість на ділянці дороги з поживавленим рухом, знехтувала перевагою пішохода, який перетинав дорогу, не порушуючи ПДР	18
1.2.3. Призначаючи покарання особі на підставі ст. 69 ¹ КК, суд повинен враховувати сукупність умов, а також розмір покарання, визначений у цій статті. Кожна з вказаних умов має бути встановлена судом та підтверджена наявними доказами. Зокрема, добровільне відшкодування засудженим завданої шкоди кільком потерпілим у повному обсязі може бути підтверджено їхніми показаннями, зафіксованими шляхом технічного запису судового засідання, а також поданими потерпілими заявами, якими підтверджується факт відшкодування завданої їм шкоди. Вирішення питання про призначення особі додаткового покарання може здійснюватися з урахуванням положень ст. 69 ¹ КК	19
1.2.4. Додаткове покарання у виді позбавлення права керування транспортним засобом не призначається засудженому, який не має права керувати транспортними засобами	21
1.3. Звільнення від покарання осіб у кримінальних провадженнях за ст. 286 КК	21
1.3.1. Обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК, не може бути звільнений від покарання з випробуванням за наявності формальних даних, що позитивно характеризують особу винуватого, не зменшують його суспільної небезпеки та вчиненого ним кримінального правопорушення, а в результаті порушення ним ПДР спричинені тяжкі наслідки кільком потерпілим	21
1.3.2. Перебування водія автомобіля, який порушив ПДР, у стані сп'яніння, за відсутності даних про особу обвинуваченого, які істотно знижують його ступінь небезпеки та ступінь небезпеки вчиненого, є перепороною до призначення водієві покарання із застосуванням ст. 75 КК. Визнання обвинуваченим своєї вини лише під час апеляційного розгляду,	

вибачення не перед потерпілим, а перед його представником в апеляційному провадженні через значний проміжок часу після ДТП, свідчать про відсутність щирого каяття як обставини, що пом'якшує покарання	23
1.3.3. Звільнення особи від відбування покарання з випробуванням не може застосовуватися до водія зі стійкою девіантною поведінкою стосовно порушення правил дорожнього руху	25
1.3.4. Амністія не застосовується до засуджених, що вчинили злочин, передбачений ч. 2 ст. 286 КК, у стані алкогольного сп'яніння	26
РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТАТТЕЮ 286 КК	28
2.2. Докази і доказування у кримінальних провадженнях за ст. 286 КК	28
2.2.1. Якщо медичні документи, на підставі яких сформовано висновок експерта про визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень та механізму їх утворення у результаті ДТП, були отримані у визначеному законом порядку, і сторона захисту не клопотала про надання доступу до цих документів або під час здійснення судового чи апеляційного провадження їй було надано можливість реалізувати право на ознайомлення з ними, то у такому разі невідкриття цих документів стороні захисту на стадії виконання ст. 290 КПК не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону	28
2.2.2. Схема ДТП, яку складено безпосередньо після цієї пригоди у межах оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення до внесення в ЄРДР відомостей про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК, може бути визнана допустимим доказом у кримінальному провадженні	29
2.2.3. Суд має забезпечити стороні захисту право спростувати висновок експерта, наданий стороною обвинувачення, за допомогою іншого висновку у кримінальному провадженні за обвинуваченням особи у порушенні ПДР (ст. 286 КК). Суд може не взяти до уваги висновок експерта за результатами експертизи, проведеної за ініціативою сторони захисту, якщо з сукупності доказів, що містяться у матеріалах кримінального провадження, у діях водія вбачається наявність складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК	30
2.2.4. Висновок експертизи, проведеної за клопотанням сторони захисту, може бути визнаний належним та допустимим доказом, якщо на час звернення сторони захисту з клопотанням про проведення експертизи ст. 242 КПК було передбачено таку можливість	32

2.3. Відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 286 КК	33
2.3.1. Цивільний позов може бути пред`явлено в межах кримінального провадження до МТСБУ як до цивільного відповідача про стягнення шкоди, завданої внаслідок вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК, оскільки його зобов`язання випливають із положень Закону «Про обов`язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» і попереднє звернення потерпілого до МТСБУ із заявою про виплату страхового відшкодування в порядку, визначеному ст. 35 вказаного Закону, не є обов`язковим	33
2.3.2. У випадку заявлення особами, які перебували на утриманні потерпілого, котрий загинув внаслідок ДТП, у межах кримінального провадження цивільного позову до страхової компанії про відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого, доказуванню підлягає не лише факт родинних відносин, а й обставини, за яких особа перебувала на утриманні померлого та потребувала матеріальної допомоги	35
2.3.3. Якщо цивільно-правову відповідальність власників наземних транспортних засобів на момент ДТП застраховано не було, то обов`язок відшкодувати шкоду за рахунок коштів фонду захисту потерпілих покладається на об`єднання страховиків, які здійснюють обов`язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів	37
2.3.4. Якщо цивільний позов у кримінальному провадженні за ст. 286 КК містить позовні вимоги до обвинуваченого відшкодувати заробітну плату, недоотриману потерпілим, то судам доцільно не відмовляти у задоволенні вказаних вимог, а розглядати їх у порядку цивільного судочинства	38
2.3.5. Під час задоволення позовних вимог потерпілого у кримінальному провадженні за ст. 286 КК висновок експерта, в якому визначено орієнтовний розмір грошової компенсації потерпілому, не є обов`язковим для суду	40
2.3.6. Обов`язок з відшкодування шкоди, завданої особою, відповідальність якої застраховано за договором обов`язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, виникає лише у тому випадку, коли у страховика відсутні підстави для здійснення страхового відшкодування чи розмір завданої шкоди перевищує ліміт відповідальності страховика, а в іншому випадку факт покладання такого обов`язку на страхувальника, який уклав відповідний договір страхування і сплачує страхові платежі, суперечить меті інституту страхування цивільно-правової відповідальності	41

2.3.7. Суд, приймаючи у межах кримінального провадження рішення в частині, що стосується задоволення цивільного позову, має ретельно перевірити всі вимоги позивача, врахувати майновий стан винного, його стан здоров'я та вжити інших заходів для справедливого вирішення цього питання

42

Перелік скорочень

АТО	антитерористична операція
ВП	Велика Палата Верховного Суду
ВС	Верховний Суд
ВСУ	Верховний Суд України
Закон України	Закон
Закон № 1961-IV	Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» № 1961-IV
ДТП	дорожньо-транспортна пригода
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК	Кримінальний кодекс України
ККС	Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду
КМУ	Кабінет Міністрів України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
Конвенція	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
КЦС	Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
МЗП	мінімальна заробітна плата
МТСБУ	Моторне (транспортне) страхове бюро України
ОП	об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду
СК	страхова компанія
ТОВ	товариство з обмеженою відповідальністю
ЦК	Цивільний кодекс України
ЦПК	Цивільний процесуальний кодекс України

I. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТ. 286 КК

1.1. Кримінально-правова кваліфікація за ст. 286 КК

1.1.1. Порушення водієм ПДР під час маневру транспортним засобом на території складу є підставою притягнення його до кримінальної відповідальності за ст. 286 КК (за умови наявності інших ознак цього складу кримінального правопорушення)

Обставини справи: ОСОБА_1 керуючи автомобілем рухався по території відділення «Нова пошта». ОСОБА_1 розвернувся та розпочав рух заднім ходом по пандусу для заїзду на рампу складського приміщення. При цьому перед початком руху ОСОБА_1 не переконався у безпечності маневру та відсутності перешкод або небезпеки іншим учасникам дорожнього руху, зокрема у відсутності пішоходів позаду свого автомобіля, не скористався допомогою інших осіб для забезпечення безпеки руху, внаслідок чого допустив наїзд задньою частиною керованого ним автомобіля на пішохода ОСОБА_2, яка тривалий час знаходилася позаду автомобіля на смузі його руху і в момент наїзду рухалася у попутному з ним напрямку. У результаті ДТП потерпіла ОСОБА_2 отримала тяжкі тілесні ушкодження.

Вказані дії кваліфіковано органом досудового розслідування за ч. 2 ст. 286 КК.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 засуджено за ч. 2 ст. 286 КК.

Апеляційний суд залишив вирок місцевого суду без зміни.

В ухвалі апеляційного суду, зокрема, вказано, що, незважаючи на те, що ДТП сталося під час руху транспортного засобу по території складу, ОСОБА_1 був учасником дорожнього руху. Визнано необґрунтованими доводи захисника в апеляційній скарзі про те, що пандус не є дорогою загального користування, а тому ОСОБА_1 порушив не ПДР, а нормативно-правові акти у сфері охорони праці.

Позиція ККС: судові рішення першої та апеляційної інстанцій залишено без зміни.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів відзначає, що доводи захисника про те, що пандус на складській території не є автомобільною дорогою, а тому ОСОБА_1 на момент ДТП не був учасником дорожнього руху, були предметом перевірки апеляційного суду, який, спростовуючи зазначене, вказав, що ПДР відповідно до Закону «Про дорожній рух» встановлюють єдиний порядок дорожнього руху на всій території України. Інші нормативні акти, що стосуються особливостей дорожнього руху (перевезення спеціальних вантажів, експлуатація транспортних засобів окремих видів, рух на закритій території тощо), повинні ґрунтуватися на вимогах цих Правил (п. 1.1).

Отже, те, що ОСОБА_1 керував автомобілем на території складського приміщення, не звільняло його від необхідності дотримуватися ПДР. Порушення останнім пунктів 10.1, 10.9 цих Правил призвело до ДТП та спричинення потерпілій тілесних ушкоджень. Тому посилання захисника на необхідність застосування в цьому кримінальному провадженні нормативно-правових актів у сфері охорони праці є безпідставними.

Детальніше з текстом постанови ВС від 19.06.2019 у справі № 554/3796/17 (провадження № 51-411км19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82541710>

1.1.2. Для кваліфікації дій особи за ст. 286 КК судам слід виходити не лише з висновків експертів, в яких встановлено наявність причинного зв'язку між порушенням водієм ПДР та наслідками, що настали, а із сукупності всіх обставин, що належать до предмета доказування з огляду на особливості складу злочину, передбаченого у ст. 286 КК. Зокрема, оцінці підлягає наявність технічної можливості у водія уникнути наслідків злочину та джерело створення аварійної ситуації

Обставини справи: ОСОБА_2, керуючи автомобілем, у супереччя вимогам пунктів 10.1, 13.3 ПДР під час початку руху та подальшої зміни його напрямку праворуч не переконався, що це буде безпечним і не створить перешкод іншим учасникам руху, не обрав безпечного бокового інтервалу з пішоходом, яка рухалась у зустрічному напрямку праворуч від автомобіля по краю проїзної частини дороги, внаслідок чого допустив наїзд на ОСОБА_3. У результаті ДТП потерпіла отримала тяжкі тілесні ушкодження, від яких померла.

Вказані дії органом досудового розслідування кваліфіковано за ч. 2 ст. 286 КК.

Позиції судів першої та касаційної інстанцій: за вироком місцевого суду ОСОБА_2 було засуджено за ч. 2 ст. 286 КК. Апеляційний суд залишив вирок місцевого суду без зміни.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду з призначенням нового розгляду у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: апеляційний суд, мотивуючи своє рішення про доведеність винуватості ОСОБА_2 у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК, послався на відображені у вирокі докази, зокрема на протокол проведення слідчого експерименту та висновки експертиз (криміналістичної, автотехнічної, а також комплексної судово-медичної, транспортно-трасологічної й автотехнічної), фактично визнавши, що їх оцінка відповідає ст. 94 КПК і вони є достатніми для ухвалення обвинувального вироку.

При цьому за змістом ухвали апеляційного суду позиція суду щодо правомірності засудження ОСОБА_2 вирішальною мірою ґрунтується на вказаних експертних висновках, згідно з якими з технічної точки зору невиконання водієм вимог пунктів 10.1, 13.3 ПДР перебуває у причинному зв'язку з виникненням ДТП.

Як констатовано у проведеному комплексному дослідженні, у момент, коли пішохід, рухаючись у зустрічному напрямку, потрапив у поле зору водія, той усвідомив, що дорожні умови не дозволяють проїхати з безпечним боковим інтервалом, а тому він мав зупинитися й дочекатися, доки пішохід пройде повз автомобіль. Однак, беручи до уваги лише наведену технічну точку зору, без урахування юридичного аспекту, суд апеляційної інстанції не зважив на положення ч. 2 ст. 94, ч. 10 ст. 101 КПК (відповідно до яких жоден доказ не має наперед установленної сили, а висновок експерта не є обов'язковим для органу, що здійснює провадження) і не спростував тверджень скаржників про безпосередню причину ДТП – раптове падіння ОСОБА_3 під автомобіль не через контактування з транспортним засобом.

Переглядаючи вирок у межах апеляційних скарг, суд не з'ясував суті змісту інкримінованих ОСОБА_2 конкретних порушень ПДР, а зазначаючи про необрання водієм безпечного бокового інтервалу, не зіставив і не проаналізував наявних у справі даних про механізм ДТП, про відсутність будь-яких слідів контакту на деталях автомобіля, крім як на правому задньому колесі, а також відомостей про горизонтальне майже перпендикулярне руху автомобіля положення потерпілої у момент наїзду й про утворення виявленого у неї ушкодження ліктьового суглоба та на лівій кисті внаслідок падіння тіла на ліву руку.

Не отримало оцінки суду й те, чи узгоджується з правилами статей 101, 102 КПК викладене у висновку експертизи, вочевидь, не з технічної точки зору судження про усвідомлення водієм неможливості проїзду з безпечним боковим інтервалом.

Отже, під час апеляційного розгляду без ретельної перевірки залишилося питання, чи додержався місцевий суд вимог ст. 91 вказаного Кодексу щодо обставин, які належать до предмета доказування з огляду на особливості правозастосування ст. 286 КК. Замість цього апеляційний суд фактично обмежився згодою з наведеними експертними дослідженнями, яких не проаналізував у взаємозв'язку з іншими доказами, у тому числі з усіма показаннями засудженого.

Між тим, при встановленні причинного зв'язку необхідно враховувати як дії (бездіяльність) особи, яка керує транспортним засобом, так і неналежне (у тому числі невинне) поведіння інших учасників руху (тобто й пішохода), що також може виключити відповідальність водія. Крім того, при вирішенні питання про причинний зв'язок урахується наявність у водія технічної можливості уникнути шкідливого наслідку. Якщо такої можливості не було і встановлено, що аварійну ситуацію викликано не ним, то відповідальність водія виключається. У випадку, коли вказану ситуацію було створено самим водієм-порушником, то відсутність технічної можливості уникнути шкідливих наслідків юридичного значення не має.

Проте, незважаючи на доводи в апеляційних скаргах про відсутність у ОСОБА_2 технічної можливості уникнути наїзду, суд в ухвалі не спростував цього і не зазначив переконливих обґрунтувань щодо створення аварійної ситуації самим водієм.

Детальніше з текстом постанови ВС від 24.03.2020 у справі № 130/720/17 (провадження № 51-2134км19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88449012>. Аналогічна правова позиція викладена у постанові ВС від 16.10.2019 у справі № 163/1753/17 (провадження № 51-3182км19), з якою можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85075551>

1.1.3. У випадку, коли ПДР порушені кількома учасниками ДТП (зокрема, водієм та пішоходом), до кримінальної відповідальності притягається лише та особа, протиправні дії якої перебували у причинному зв'язку з наслідками, що настали. Протиправна поведінка іншого учасника ДТП у цьому випадку є умовою спричинення відповідних наслідків та не впливає на підставу кримінальної відповідальності особи, у діях якої встановлено причинний зв'язок з наслідками, що настали

Обставини справи: ОСОБА_1, керуючи технічно справним автомобілем, виконуючи маневр перестроювання з правої крайньої смуги в ліву, порушив пункти 2.3 «б», 10.1, 12.1, 12.3 ПДР. Це виразилося у тому, що ОСОБА_1, будучи неуважним, не врахував дорожньо-транспортної обстановки перед початком руху, не переконався, що це буде безпечним і не створить перешкод або небезпеки іншим учасникам руху, не вжив своєчасних заходів щодо зменшення швидкості свого руху до безпечної, аж до зупинки автомобіля, у результаті чого допустив наїзд на пішохода ОСОБА_2, який перетинав проїзну частину справа наліво відносно руху транспортного засобу, та зупинився на ділянці дороги, на яку перестроювався водій ОСОБА_1. Внаслідок ДТП потерпілому ОСОБА_2 заподіяно тяжких тілесних ушкоджень.

Вказані дії органом досудового розслідування кваліфіковано за ч. 2 ст. 286 КК.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 засуджено за ч. 2 ст. 286 КК. Апеляційний суд ухвалою вирок місцевого суду залишив без зміни.

Позиція ККС: залишено без задоволення вимоги у касаційній скарзі про відсутність у діях ОСОБА_1 складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК у зв'язку з відсутністю причинного зв'язку між діями ОСОБА_1 та наслідками, що настали.

Обґрунтування позиції ККС: висновок суду про порушення ПДР ОСОБА_1, який керував транспортним засобом, що заподіяло потерпілому тяжких тілесних ушкоджень, підтверджено рядом досліджених доказів. Зокрема, висновком судової автотехнічної експертизи, показаннями обвинуваченого, потерпілого, свідків, даними, зафіксованими в протоколах слідчих експериментів, протоколі огляду транспортного засобу та експертних висновках щодо його технічного стану.

Причиною ДТП, внаслідок якої пішоходу ОСОБА_2 заподіяно тяжких тілесних ушкоджень, стало порушення ОСОБА_1 зазначених вище правил безпеки дорожнього руху. Протиправність дій потерпілого пішохода, який, перетинаючи проїзну частину, зупинився на ній, чим створив небезпеку для дорожнього руху, не виключає винуватості засудженого. Адже незалежно від причин виникнення

небезпеки для руху або перешкоди водій зобов'язаний був дотримуватись ПДР та при виявленні пішохода негайно вжити заходів для зменшення швидкості аж до зупинки транспортного засобу (пункти 10.1, 12.3 ПДР).

Таким чином, із фактичних обставин цього кримінального провадження встановлено, що суспільно небезпечний наслідок у вигляді заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень був породжений конкретними діями засудженого, який порушив ПДР, що всупереч викладеним у касаційній скарзі захисника доводам свідчить про наявність однієї з обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу злочину – причинного зв'язку між порушенням ПДР і зазначеними наслідками.

Детальніше з текстом постанови ВС від 26.05.2020 у справі № 523/12810/15-к (провадження № 51-266км20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89480019>

1.1.4. Кримінальна відповідальність водія за ст. 286 КК виключається, якщо інший водій допустив порушення ПДР, яке перебуває у причинному зв'язку з наслідками, що настали, а також якщо дорожня обстановка (наприклад, наявність відповідних дорожніх знаків) давала підстави водію розраховувати на додержання правил іншим водієм

Обставини справи: ОСОБА_1, керуючи технічно справним автомобілем, всупереч вимогам п. 1.5, підпункту «б» п. 2.3, п. 10.1 ПДР виявив неухважність, не врахував дорожньої обстановки та при зміні напрямку руху не переконався, що не створить перешкоди іншим його учасникам. Унаслідок цього інший автомобіль з причепом під керуванням ОСОБА_3 рухався зліва в попутному напрямку, виїхав за межі проїзної частини дороги та перекинувся у кювет. У результаті ДТП пасажирка вказаного автомобіля ОСОБА_4 отримала тяжкі тілесні ушкодження, від яких померла на місці ДТП.

Вказані дії кваліфіковано органом досудового розслідування за ч. 2 ст. 286 КК.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 визнано невинуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК та виправдано у зв'язку з недоведеністю вчинення обвинуваченим кримінального правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 373 КПК). Апеляційний суд залишив вказаний вирок без зміни.

Позиція ККС: залишено без змін судові рішення, що оскаржувалися.

Обґрунтування позиції ККС: як убачається з матеріалів справи, обвинувачення ОСОБА_1 у вчиненні інкримінованого злочину вирішальною мірою ґрунтувалося на фактичних даних, що містились у протоколах огляду місця події, слідчих експериментів за участю свідка ОСОБА_3 та у його показаннях, а також на висновках судової автотехнічної експертизи. У ході судового розгляду ОСОБА_1 не визнав своєї вини й категорично заперечив порушення ним ПДР.

Виконуючи завдання кримінального провадження, місцевий суд, зіставивши й проаналізувавши наявні у справі та отримані в ході її розгляду дані, умотивовано

вирішив, що стороною обвинувачення не доведено поза розумним сумнівом порушення водієм ОСОБА_1 правил ПДР у конкретній дорожній ситуації.

Як встановив ВС, згідно з висновком судової автотехнічної експертизи у ситуації, за показаннями ОСОБА_3, дії обох водіїв не відповідали вимогам ПДР: ОСОБА_1 – п. 10.1, а ОСОБА_3 – підпункту «а» п. 14.6, що перебувало у причинному зв'язку з виникненням ДТП; у ситуації, за показаннями ОСОБА_1, у діях останнього не вбачається таких порушень ПДР, натомість дії ОСОБА_3, водія іншого автомобіля, не відповідали п. 10.1, підпункту «а» п. 14.6 ПДР, що перебуває у причинному зв'язку з виникненням ДТП. Крім того, відповідно до наданих у судовому засіданні експертом роз'яснень свого висновку, за наявності дорожнього знака 1.23.2, видимість якого забезпечено, ОСОБА_3, водій автомобіля, не повинен був здійснювати маневру обгону на перехресті, а з огляду на п. 1.4 ПДР ОСОБА_1 мав розраховувати на додержання цього застереження. Також експерт зазначив, що кінцеве розташування транспортних засобів не суперечить показанням ОСОБА_1, які є технічно спроможними і в частині початку здійснення ОСОБА_3 маневру обгону вже під час повороту ліворуч ОСОБА_1.

Показання ОСОБА_1 щодо механізму ДТП підтвердили й допитані в судовому засіданні у присутності експерта свідки ОСОБА_9 та ОСОБА_10 (водій та пасажир автомобіля, який рухався безпосередньо за автомобілем ОСОБА_3). Слід зазначити, що потерпілий ОСОБА_2 також не вважав ОСОБА_1 винуватцем ДТП. ВС, узявши до уваги наведене й установивши, що у протоколі огляду місця ДТП та у схемі до нього не було зафіксовано всіх важливих для справедливого вирішення справи фактичних даних (інформації про дорожні знаки), дійшов висновку, що місцевий суд умотивовано визнав належним і допустимим вказаний процесуальний документ лише в частині відомостей про видимість елементів дороги, технічний стан транспортних засобів, їхнє розташування та наслідки пригоди.

Детальніше з текстом постанови ВС від 07.07.2020 у справі № 632/313/16-к (провадження № 51-2113км19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90280181>

1.1.5. Порушення ПДР пішоходом не виключає кримінальну відповідальність водія транспортного засобу, який порушив ПДР, при цьому мав технічну можливість уникнути ДТП та спричинив пішоходу тілесні ушкодження

Обставини справи: ОСОБА_1, керуючи технічно справним автомобілем та рухаючись у межах проїзної частини проспекту, грубо порушив вимоги пунктів 2.3 «б», 12.3 та 19.3 ПДР. Це виразилося у тому, що ОСОБА_1 проявив неухважність та безпечність до дорожньої обстановки, яка склалася при засліпленні його світлом фар зустрічних транспортних засобів. У результаті він своєчасно не зупинив транспортного засобу в межах смуги свого руху до моменту, коли пройдуть негативні наслідки засліплення та щоб дати дорогу пішоходу, якого він спроможний був завчасно виявити, не зменшив швидкості руху автомобіля,

внаслідок чого здійснив наїзд на пішохода ОСОБА_2, який переходив проїзну частину у забороненому місці. В результаті ДТП ОСОБА_2 заподіяно тяжкі тілесні ушкодження. Як було констатовано в обвинувальному висновку, порушення водієм ОСОБА_1 п. 12.3 ПДР перебуває у причинному зв'язку з наслідками, що настали.

Вказані дії кваліфіковано органом досудового розслідування за ч. 2 ст. 286 КК.

Позиція судів першої та апеляційної інстанцій: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 засуджено за ч. 2 ст. 286 КК. Апеляційний суд залишив вказаний вирок без зміни.

Позиція ККС: залишено без зміни судові рішення місцевого та апеляційного судів.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів не погодилася з доводом засудженого про його невинуватість через протиправність дій потерпілого пішохода та зазначила, що незалежно від причин виникнення небезпеки для руху або перешкоди, водій ОСОБА_1 зобов'язаний був виконати вимогу п. 12.3 ПДР і негайно зменшити швидкість аж до зупинки транспортного засобу або безпечного для інших учасників руху об'їзду перешкоди. Про це свідчать і висновки судово-автотехнічних експертиз, які вказують, що саме водій ОСОБА_1 повинен був діяти відповідно до п. 12.3 ПДР та мав технічну можливість запобігти ДТП. Таким чином, перебування пішохода на проїзній частині дороги, не звільняє водія від виконання вимог зазначеного пункту ПДР.

Детальніше з текстом постанови ВС від 14.05.2020 у справі № 668/2604/15-к (провадження № 51-2403км19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89345781>

1.1.6. Якщо за висновком первинної експертизи, проведеної після ДТП, було констатовано спричинення потерпілій особі середньої тяжкості тілесних ушкоджень, що було враховано під час кваліфікації дій водія за ч. 1 ст. 286 КК, однак стан здоров'я потерпілої особи істотно погіршився, то висновок повторної експертизи, в якому констатовано спричинення потерпілій особі ДТП тяжких тілесних ушкоджень, є підставою для перекваліфікації дій водія на ч. 2 ст. 286 КК

Обставини справи: ОСОБА_1, керуючи технічно справним автомобілем, порушив вимоги п. 18.1 ПДР та виїхав автомобілем на пішохідний перехід. ОСОБА_1 не впевнився у відсутності пішоходів, які не закінчили рух та знаходилися на пішохідному переході, продовжив рухатися по нерегульованому пішохідному переході та вчинив наїзд на пішохода ОСОБА_2, яка рухалася по пішохідному переході зліва направо відносно руху автомобіля та мала перевагу в русі. Внаслідок наїзду пішохід ОСОБА_2 отримала тілесні ушкодження.

Орган досудового розслідування здійснив попередню кваліфікацію дій ОСОБА_1 за ч. 1 ст. 286 КК на підставі, зокрема, висновку експерта, наданого за результатами первинної СМЕ, яка була проведена після ДТП. Згідно з цим висновком потерпілій ОСОБА_2 у результаті ДТП було спричинено середньої тяжкості тілесні ушкодження за критерієм тривалості розладу здоров'я більше

21 доби. Однак ця кваліфікація органом досудового розслідування була змінена. Дії ОСОБА_1 було перекваліфіковано з ч. 1 на ч. 2 ст. 286 КК з урахуванням висновку комісійної СМЕ, яка була проведена через три роки після ДТП. Відповідно до цього висновку ОСОБА_2 у зв'язку з отриманням тілесних ушкоджень під час ДТП упродовж тривалого часу лікувалася стаціонарно, їй була встановлена III група інвалідності. Тілесні ушкодження, отримані потерпілою ОСОБА_2 під час ДТП, були визначені у висновку як тяжкі тілесні за критерієм втрати потерпілою 45 % працездатності.

Позиція судів першої та апеляційної інстанцій: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК.

Апеляційний суд залишив вказаний вирок суду без зміни.

Позиція ККС: змінено вирок місцевого суду та ухвалу апеляційного суду у частині призначеного додаткового покарання.

Обґрунтування позиції ККС: незважаючи на те, що у висновку первинної СМЕ встановлено, що потерпілій ОСОБА_1 у результаті ДТП спричинено середньої тяжкості тілесні ушкодження, у ньому вказувалося, що хворобливі прояви в ОСОБА_1 (функціональні порушення у виді патологічної неврологічної симптоматики) продовжувалися.

У зв'язку з тим, що після ДТП потерпіла упродовж тривалого часу продовжила лікування, вона звернулася з клопотанням про призначення комісійної СМЕ, яка з урахуванням нових отриманих доказів та медичних документів дійшла висновку, що ОСОБА_2 у результаті ДТП було спричинено тяжкі тілесні ушкодження за критерієм втрати 45 % працездатності. З цього приводу ОСОБА_2 лікувалася стаціонарно, інвалідність III групи пов'язана саме з цими тілесними ушкодженнями.

Таким чином, тяжкі тілесні ушкодження ОСОБА_2 перебувають у причинному зв'язку з ДТП, яка сталася з вини ОСОБА_1

Детальніше з текстом постанови ВС від 18.05.2020 у справі № 753/14205/16-к (провадження № 51-47км20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89426732>

1.2. Призначення покарання за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 286 КК

1.2.1. Керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння, хоча і становить порушення вимог підпункту «а» п. 2.9 ПДР, однак саме по собі не може виступати прямою безпосередньою причиною настання ДТП та її наслідків у вигляді заподіяння потерпілому (потерпілим) тілесних ушкоджень або смерті. Стан сп'яніння не охоплюється об'єктивною стороною (не є кваліфікуючою ознакою) злочину, передбаченого ст. 286 КК, і при призначенні покарання особі може враховуватись як обставина, що обтяжує покарання згідно з п. 13 ч. 2 ст. 67 КК

Обставини справи: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 засуджено до покарання у виді позбавлення волі: за ч. 1 ст. 135 КК – на строк 2 роки; за ч. 2 ст. 286 КК – на строк 5 років без позбавлення права керувати транспортними засобами. На підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів ОСОБА_1 остаточно визначено покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років без позбавлення права керувати транспортними засобами.

Апеляційний суд вказаний вирок залишив без змін.

Постановою ВС цю ухвалу скасовано і призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції на підставі необґрунтованого застосування положень ст. 75 КК.

Апеляційний суд своїм вироком скасував вирок місцевого суду в частині призначеного покарання та ухвалив новий вирок, яким, зокрема, виключив з вироку місцевого суду посилання на таку обставину, що обтяжує покарання, як вчинення злочину у стані алкогольного сп'яніння.

Колегія суддів ККС ухвалою передала на розгляд ВП це кримінальне провадження на підставі, передбаченій ч. 5 ст. 434¹ КПК, оскільки його матеріали містять виключну правову проблему і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

ККС в ухвалі як виключну правову проблему й підставу для передачі кримінального провадження на розгляд ВП вказав необхідність вирішення такого питання: вчинення злочину в стані алкогольного сп'яніння є об'єктивною стороною складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК, чи обставиною, що обтяжує покарання?

Позиція ВП: скасовано вирок апеляційного суду і призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ВП: диспозиція ст. 286 КК сформульована законодавцем як бланкетна, тому для встановлення ознак об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого цією статтею, потрібно проаналізувати ті нормативно-правові акти, які унормовують правила безпеки руху й експлуатації транспорту, насамперед ПДР, для з'ясування, які саме порушення цих правил були допущені особою, котра керувала транспортним засобом у момент ДТП.

При цьому належить ураховувати, що злочин, передбачений ст. 286 КК, є злочином із так званим матеріальним складом, і обов'язковою ознакою його об'єктивної сторони, що характеризує вчинене діяння (дію чи бездіяльність), є не будь-які з допущених особою порушень ПДР, а лише ті з них, які спричиняють (викликають, породжують) суспільно небезпечні наслідки, передбачені в частинах 1, 2 або 3 ст. 286 КК, тобто тільки такі порушення ПДР, які є причиною настання цих наслідків і, отже, перебувають із ними у причинному зв'язку.

Допущені особою, яка керує транспортним засобом, порушення ПДР можуть бути умовно поділені на дві групи: а) порушення, які самі по собі (без порушення інших правил ПДР) не здатні викликати суспільно небезпечні наслідки, зазначені у 286 КК (наприклад, керування транспортним засобом без посвідчення водія на керування транспортним засобом відповідної категорії, не зареєстрованим, або без належного номерного знака [підп. «в» п. 2.9 ПДР] тощо); б) порушення,

які самі по собі (навіть без будь-яких інших додаткових факторів) містять реальну можливість настання суспільно небезпечних наслідків і тим самим виступають як головна, вирішальна умова, без якої наслідки не настали б і яка з неминучістю викликає (породжує) їх у конкретній ДТП, що мала місце (наприклад, порушення правил перестроювання транспортних засобів (п. 10.3 ПДР).

Під час розгляду кримінального провадження суд зобов'язаний виявити, встановити і вказати в мотивувальній частині вироку порушення ПДР, які мали місце під час конкретної ДТП, але водночас він повинен чітко зазначити у вироку, які саме з цих порушень були причиною настання наслідків, передбачених ст. 286 КК, тобто знаходилися у причинному зв'язку з ними, а які з цих порушень виконали лише функцію умов, що їм сприяли.

Лише порушення ПДР, які містять у собі реальну можливість настання суспільно небезпечних наслідків і виступають безпосередньою причиною їх настання у кожному конкретному випадку ДТП, є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 286 КК. Керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння, тобто порушення підп. «а» п. 2.9 ПДР не є елементом об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 286 КК, адже саме по собі не призводить до суспільно небезпечних наслідків, передбачених у цій статті.

Вказівка у вироку на порушення водієм транспортного засобу підп. «а» п. 2.9 ПДР лише деталізує, уточнює, конкретизує правопорушення, його суспільну небезпечність, стан суб'єкта злочину, передбаченого ст. 286 КК, але жодним чином не впливає на кваліфікацію (не є кваліфікуючою ознакою) злочину.

Відповідно до ч. 1 ст. 67 КК при призначенні покарання обставиною, яка його обтяжує, визнається, крім інших, вчинення злочину особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів.

ВП звертає увагу на те, що склад злочину, передбачений ст. 286 КК, утворює не будь-яке недотримання особою, котра керує транспортним засобом, вимог ПДР, а лише таке, що безпосередньо призвело до зазначених у цій статті наслідків. Отже, вчинення кримінального правопорушення, передбаченого відповідною частиною ст. 286 КК, може розглядатися як обставина, що обтяжує покарання винуваті особи згідно з п. 13 ч. 1 ст. 67 КК, незважаючи на вказівку на такий стан особи у формулюванні обвинувачення, визнаного судом доведеним.

Формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, не вважається тотожним кваліфікуючим ознакам злочину, є ширшим, адже у цьому формулюванні згідно з п. 2 ч. 3 ст. 374 КК зазначається: формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, із зазначенням місця, часу, способу вчинення, форми вини і мотивів кримінального правопорушення, тобто зазначаються й такі обставини кримінального правопорушення, які безпосередньо не входять до складу його об'єктивної сторони.

Аналогічний правовий висновок щодо застосування вищезазначеної норми права було сформульовано ВСУ у постанові від 09.02.2012 у справі № 5-28к11

та від 01.12.2016 у справі № 5-368кс(15)16. Зокрема, у своїй постанові від 09.02.2012 колегія суддів ВСУ погодилася з тим, що суд обґрунтовано визнав доведеним, що ДТП сталась унаслідок дій засудженого, який, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, порушив вимоги підпункту «а» п. 2.9, п. 10.1, 12.1 ПДР і допустив наїзд на пішохода, що спричинило його смерть. Разом з цим ВСУ зробив висновок, що стан алкогольного сп'яніння, у якому засуджений керував транспортним засобом, характеризував лише його певний психофізичний (фізіологічний) стан, який сприяв порушенню ним інших норм правил безпеки дорожнього руху, проте саме порушення підпункту «а» п. 2.9 ПДР не було безпосередньою причиною настання суспільно небезпечних наслідків, а отже причинного зв'язку з наслідками, що настали, воно не мало.

Аналогічний висновок ВСУ зробив у постанові від 01.12.2016, де предметом розгляду у справі було застосування судом касаційної інстанції норми права, передбаченої ч. 4 ст. 67 КК, а саме питання про те, чи може обставина вчинення злочину у стані алкогольного сп'яніння бути врахована при призначенні покарання як така, що його обтяжує, у випадку, коли особу, засуджену за ч. 2 ст. 286 КК, визнано винуватою в порушенні підпункту «а» п. 2.9 ПДР, який забороняє водієві керувати транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння або перебувати під впливом наркотичних чи токсичних речовин.

Підстав для відступу від такого висновку ВП не вбачає.

Детальніше з текстом постанови ВП від 21.09.2019 у справі № 682/956/17 (провадження № 13-31кс19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84153042>

1.2.2. Покарання у виді позбавлення волі, наближене до нижньої межі покарання, визначеного у санкції ч. 2 ст. 286 КК, не може призначатися особі, яка неодноразового порушувала ПДР, значно перевищила дозволена швидкість на ділянці дороги з поживавленим рухом, знехтувала перевагою пішохода, який перетинав дорогу, не порушуючи ПДР

Обставини справи: за вироком місцевого суду ОСОБА_2 визнано винуватим та засуджено за ч. 2 ст. 286 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк 3 роки. На підставі ст. 75 КК його звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 3 роки та покладено на нього обов'язки, передбачені пунктами 1, 2 ч. 1, п. 2 ч. 2 ст. 76 КК.

Апеляційний суд ухвалив свій вирок, яким апеляційні скарги прокурора та потерпілої задовольнив частково, скасував вирок місцевого суду щодо ОСОБА_2 у частині призначеного покарання та призначив йому покарання за ч. 2 ст. 286 КК у виді позбавлення волі на строк 4 роки з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк 3 роки, взявши його під варту в залі суду. У решті вирок місцевого суду залишено без зміни.

Позиція ККС: скасовано вирок апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: апеляційний суд, призначаючи ОСОБА_2 покарання ближче до мінімальної межі, передбаченої у санкції ч. 2 ст. 286 КК, урахував ступінь тяжкості вчиненого злочину, дані про особу обвинуваченого, який раніше не судимий, має постійне місце проживання та міцні соціальні зв'язки, щире каяття у вчиненому злочині та відшкодування матеріальних збитків (обставини, що пом'якшують покарання), встановив відсутність обставин, що обтяжують покарання.

Колегія суддів не погоджується з таким рішенням апеляційного суду та вважає, що його прийнято без урахування конкретних обставин кримінального провадження, даних про особу ОСОБА_2. Так, ОСОБА_2 раніше притягувався до адміністративної відповідальності за порушення ПДР, вчинив злочин, що з об'єктивної сторони виявився у значному перевищенні швидкості в людному місці з достатньо жвавим рухом, перетнув перехрестя на заборонений для нього червоний сигнал світлофора, нехтуючи при цьому перевагою пішохода, який перетинав проїзну частину по пішохідному переходу на дозволений для нього сигнал світлофора. Крім того, апеляційний суд не врахував, що у матеріалах провадження відсутні докази, що підтверджують відшкодування моральної шкоди, завданої ОСОБА_1.

Детальніше з текстом постанови ВС від 03.09.2020 у справі № 523/13774/18 (провадження № 51-305км20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91397605>

1.2.3. Призначаючи покарання особі на підставі ст. 69¹ КК, суд повинен ураховувати сукупність умов, а також розмір покарання, визначений у цій статті. Кожна з вказаних умов має бути встановлена судом та підтверджена наявними доказами. Зокрема, добровільне відшкодування засудженим завданої шкоди кільком потерпілим у повному обсязі може бути підтверджено їхніми показаннями, зафіксованими шляхом технічного запису судового засідання, а також поданими потерпілими заявами, якими підтверджується факт відшкодування завданої їм шкоди.

Вирішення питання про призначення особі додаткового покарання може здійснюватися з урахуванням положень ст. 69¹ КК

Обставини справи: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 286 КК, та призначено покарання у виді 8 років позбавлення волі з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк 3 роки.

Апеляційний суд ухвалою апеляційну скаргу захисника, який діяв в інтересах обвинуваченого ОСОБА_1, задовольнив частково: вирок місцевого суду в частині призначеного покарання змінив та призначив ОСОБА_1 за ч. 3 ст. 286 КК покарання у виді 6 років 8 місяців позбавлення волі з позбавленням права

керувати транспортними засобами на строк 2 роки. При призначенні покарання апеляційний суд з урахуванням ст. 69¹ КК урахував відсутність обставин, що обтяжують покарання, а також наявність таких обставин, що пом'якшують покарання - щире каяття ОСОБА_1, активне сприяння розкриттю злочину, добровільне відшкодування ним заподіяної шкоди потерпілим ОСОБА_10, ОСОБА_9, ОСОБА_11 та відсутність претензій матеріального та морального характеру з боку ОСОБА_12.

Позиція ККС: залишено без змін ухвалу апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції про наявність щирого каяття ОСОБА_1, активного сприяння розкриттю злочину, добровільного відшкодування завданих збитків у повному обсязі, фактичного визнання своєї вини, а також щодо відсутності обставин, що обтяжують покарання. ВС визнав встановленим судами першої та апеляційної інстанцій факт добровільного відшкодування збитків ОСОБА_1 із посиланням на показання потерпілих, зафіксованих у технічному записі судового засідання, на подані ними заяви, якими цей факт підтверджується, що долучені до матеріалів кримінального провадження.

Питання призначення покарання визначає форму реалізації кримінальної відповідальності в кожному конкретному випадку з огляду на суспільну небезпечність і характер злочину, обставини справи, особу винного, а також обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання, тощо. Вирішення цих питань належить до дискреційних повноважень суду, що розглядає кримінальне провадження по суті, який і повинен з урахуванням всіх перелічених вище обставин визначити вид і розмір покарання та ухвалити рішення.

Ураховуючи викладене, при призначенні покарання та при визначенні строку додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами на строк 2 роки суд апеляційної інстанції не вийшов за межі своїх дискреційних повноважень. Із урахуванням наведеного колегія суддів вважає, що призначене засудженому покарання із застосуванням ст. 69¹ КК відповідає загальним засадам призначення покарання, принципам законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання. Крім того, таке покарання є достатнім і необхідним для виправлення засудженого та попередження нових злочинів, відповідає ступеню тяжкості вчиненого злочину й особі засудженого.

Детальніше з текстом постанови ВС від 24.06.2020 у справі № 237/1524/19 (провадження № 51-1513км20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90073857>

1.2.4. Додаткове покарання у виді позбавлення права керування транспортним засобом не призначається засудженому, який не має права керувати транспортними засобами

Обставини справи: за вироком місцевого суду ОСОБА_2 засуджено за ч. 3 ст. 286 КК із застосуванням ст. 69 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк 4 роки з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк 3 роки. На підставі ст. 75 КК ОСОБА_2 звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком 3 роки з покладенням обов'язків, передбачених пунктами 1, 2 ч. 1 та п. 2 ч. 2 ст. 76 КК.

Апеляційний суд ухвалою вирок суду першої інстанції залишив без зміни.

Позиція ККС: змінено вирок місцевого суду та ухвалу апеляційного суду: виключено вказівку про призначення ОСОБА_2 додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами на строк 3 роки.

Обґрунтування позиції ККС: визнано слушними доводи касаційної скарги прокурора щодо призначеного додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами особою, яка не має права керувати транспортними засобами. Згідно з правозастосовною практикою, позбавлення права керувати транспортними засобами суд не вправі призначити як додаткове покарання особі, яка не має права керувати транспортними засобами.

Як убачається з матеріалів кримінального провадження, засуджена ОСОБА_2 не отримувала посвідчення водія на право керування транспортними засобами відповідної категорії згідно зі ст. 16 Закону «Про дорожній рух» та п. 2 Положення про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами, затвердженого постановою КМУ від 08.05.1993 № 340.

Отже, враховуючи зазначене, призначення судом першої інстанції засудженій ОСОБА_2 додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами на строк 3 роки є помилковим та підлягає виключенню з судових рішень.

Детальніше з текстом постанови ВС від 22.01.2019 у справі № 708/40/18 (провадження № 51-7569км18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79383420>

1.3. Звільнення від покарання осіб у кримінальних провадженнях за ст. 286 КК

1.3.1. Обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК, не може бути звільнений від покарання з випробуванням за наявності формальних даних, що позитивно характеризують особу винуватого, не зменшують його суспільної небезпеки та вчиненого ним кримінального правопорушення, а в результаті порушення ним ПДР спричинені тяжкі наслідки кільком потерпілим

Обставини справи: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 засуджено за ч. 2 ст. 286 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки 6 місяців

з позбавленням права керування транспортними засобами на строк 2 роки. На підставі ст. 75 КК ОСОБА_3 звільнено від відбування призначеного покарання з випробуванням та іспитовим строком тривалістю 2 роки і покладено на нього виконання певних обов'язків, передбачених ст. 76 КК.

Ухвалою апеляційного суду цей вирок залишено без змін. Обґрунтовуючи можливість звільнення ОСОБА_3 від відбування покарання з випробуванням, апеляційний суд послався на те, що ОСОБА_3 раніше не судимий, за місцем проживання характеризується виключно позитивно, на обліку в лікарів психіатра та нарколога не перебуває, одружений, має міцні соціальні зв'язки, у вчиненому щиро розкаявся, має похилий вік та інвалідність II групи, вжив заходів для відшкодування шкоди. Крім того, суд зважив на обставини, що пом'якшують покарання: визнання вини, щире каяття, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення та добровільне відшкодування частини шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, при цьому врахував позицію потерпілих, які не наполягали на суворому покаранні.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: апеляційний суд, застосовуючи до ОСОБА_3 ст. 75 КК, у достатній мірі не врахував, що хоча кримінальне правопорушення ОСОБА_3 вчинив з необережності, однак, відповідно до ст. 12 КК воно належить до тяжких, і внаслідок таких протиправних дій настала смерть потерпілого ОСОБА_4 та двоє осіб отримали середньої тяжкості тілесні ушкодження. Тяжкі наслідки у виді смерті людини є непоправними і не можуть бути компенсовані відшкодуванням шкоди у матеріальному виразі. Крім того, позитивні характеристики ОСОБА_3 мають формальний характер та не зменшують суспільної небезпечності як його самого, так і правопорушень, учинених ним.

Суд апеляційної інстанції зазначених обставин належним чином не врахував, залишив поза увагою доводи прокурора щодо безпідставного застосування судом першої інстанції ст. 75 КК, ретельно їх не перевірів, відповіді на них не дав, а прийняте рішення належним чином не мотивував. Апеляційний суд також не вказав, які дані про особу засудженого дають підстави для висновку про можливість його виправлення без відбування покарання, а також не врахував позицію і доводи потерпілих.

Детальніше з текстом постанови ВС від 16.10.2019 у справі № 290/669/18 (провадження № 51-3863км19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85111453>

1.3.2. Перебування водія автомобіля, який порушив ПДР, у стані сп'яніння, за відсутності даних про особу обвинуваченого, які істотно знижують його ступінь небезпеки та ступінь небезпеки вчиненого, є перепорою до призначення водієві покарання із застосуванням ст. 75 КК.

Визнання обвинуваченим своєї вини лише під час апеляційного розгляду, вибачення не перед потерпілим, а перед його представником в апеляційному провадженні через значний проміжок часу після ДТП, свідчать про відсутність щирого каяття як обставини, що пом'якшує покарання

Обставини справи: ОСОБА_2, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, керуючи технічно справним автомобілем, рухаючись по сухому асфальтобетонному покриттю вулиці, будучи неуважним, не вибрав безпечної швидкості руху, не урахував дорожню обстановку, виїхав на лівий край проїзної частини, де допустив наїзд на пішоходів ОСОБА_1 та ОСОБА_4, що рухались у попутному напрямку по лівому краю проїзної частини, назустріч руху транспорту, внаслідок чого спричинив пішоходу ОСОБА_1 тяжкі тілесні ушкодження за критерієм небезпеки для життя, чим грубо порушив вимоги пунктів 1.5, 2.3 б), 2.9 а), 12.1 ПДР.

Вказані дії кваліфіковано органом досудового розслідування за ч. 2 ст. 286 КК.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 засуджено за ч. 2 ст. 286 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк 4 роки з позбавленням права керування транспортними засобами на строк 2 роки.

Ухвалою апеляційного суду цей вирок змінено, зокрема, у частині призначення покарання. Призначено ОСОБА_2 за ч. 2 ст. 286 КК покарання у виді 4 років позбавлення волі з позбавленням права керування транспортними засобами на строк 2 роки, на підставі ст. 75 КК його звільнено від відбування основного покарання у виді позбавлення волі з випробуванням строком на 2 роки, з покладенням на нього обов'язків, передбачених пунктами 1, 2 ч. 1, пунктами 2, 4 ч. 2 ст. 76 КК.

Обґрунтовуючи рішення про застосування ст. 75 КК, апеляційний суд послався на те, що засуджений ОСОБА_2 раніше не судимий, одружений, має постійне місце реєстрації та проживання, за яким характеризується позитивно, визнав свою вину, висловив щире каяття, вибачився перед представником потерпілого під час апеляційного розгляду, частково відшкодував завдану шкоду, врахував стан здоров'я засудженого, який є учасником АТО, клопотання Спільки учасників бойових дій та волонтерів АТО на Донбасі про звільнення ОСОБА_2 від відбування покарання в місцях позбавлення волі, а також те, що після вчинення злочину до взяття засудженого під варту він жодних порушень закону не допускав. Вказані обставини апеляційний суд визнав такими, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь суспільної небезпеки засудженого і дійшов висновку

про можливість виправлення засудженого без відбування покарання та звільнення його від відбування покарання з випробуванням.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів не погодилась з рішенням апеляційного суду про застосування ст. 75 КК.

Враховуючи як обставину, що пом'якшує покарання, щире каяття ОСОБА_2, апеляційний суд не врахував, що саме по собі визнання засудженим своєї провини під час апеляційного провадження не вказує, що його зізнання стало результатом тривалого роздуму й затятої внутрішньої боротьби та свідчить про рішучість стати на шлях виправлення, самоосуд свого вчинку. Щире каяття є відвертою негативною оцінкою винуватою особою своєї злочинної поведінки, визнанням тих обставин, які їй ставляться у провину, має характеризувати її поведінку після вчинення злочину, але з позицій психологічної переорієнтації суб'єкта, який дійсно засуджує свій вчинок, визнає його антигромадський характер і готовий нести відповідальність. Визнання ОСОБА_2 своєї вини лише під час апеляційного розгляду, вибачення не перед потерпілим, а перед його представником в апеляційному провадженні через шістьнадцять місяців після вчинення ДТП, свідчить про відсутність у нього щирого жалю з приводу скоєного та осуду своїх протиправних дій, тобто про відсутність ознак щирого каяття.

Безпідставно прийнято апеляційним судом на обґрунтування щирого каяття засудженого зміст пояснень ОСОБА_2 про те, що часткове визнання вини на стадії судового розгляду в суді першої інстанції стосувалося його суб'єктивного сприйняття події злочину, який був учинений ним внаслідок збігу тяжких особистих та сімейних обставин, що є голосливими твердженнями засудженого та не підтверджені належними та допустимими доказами в кримінальному провадженні.

Не знижує суспільної небезпечності вчиненого злочину і стан здоров'я засудженого ОСОБА_2. Установлення діагнозу посттравматичного стресового розладу, тривалого агрипнічного синдрому, не позбавляє права керування транспортним засобом, але за своїм змістом такі захворювання вимагають (порівняно з іншими водіями) вживати більших заходів суб'єктивного контролю над своєю поведінкою під час керування транспортним засобом з огляду на те, що вказані психічні розлади характеризуються порушеннями циклу сну та підвищеною чутливістю до стресових ситуацій. Поєднання встановлених захворювань та стану алкогольного сп'яніння обумовило порушення ПДР, виїзд за межі не тільки смуги власного, а й зустрічного руху, та заподіяння тяжких тілесних ушкоджень потерпілому.

Той факт, що засуджений раніше не судимий, одружений, має постійне місце реєстрації та проживання, за яким характеризується позитивно, а також його посткримінальна поведінка, зокрема часткове відшкодування шкоди, завданої потерпілому, не є достатніми мотивами для обґрунтування висновку

про можливість виправлення без відбування покарання та звільнення засудженого від його відбування з випробуванням.

Отже, оскаржена ухвала не містить переконливого обґрунтування того, що викладені апеляційним судом обставини у своїй сукупності дають підстави для висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання та його звільнення від відбування основного покарання у виді позбавлення волі з випробуванням.

Колегія суддів не погоджується з висновками апеляційного суду і підкреслює, що ОСОБА_5, керуючи автомобілем у населеному пункті в стані алкогольного сп'яніння, грубо порушив ПДР, що призвело до тяжких наслідків, чим проявив байдуже ставлення засудженого до життя, здоров'я та безпеки людини, що згідно з Конституцією України є найвищими соціальними цінностями.

Детальніше з текстом постанови ВС від 25.09.2019 у справі № 509/4910/17 (провадження № 51-3360км19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84583352>. Аналогічну правову позицію викладено у постановках ВС:

від 18.09.2019 у справі № 166/1065/18 (провадження № 51-3392км19), з якою можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84449643>

від 27.08.2019 у справі № 219/11224/16-к (провадження № 51-6760км18), з якою можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84006007>

від 26.06.2019 у справі № 683/1701/18 (провадження № 51-10506км18), з якою можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82968205>

від 29.05.2019 у справі № 760/11192/16-к (провадження № 51-2919км18), з якою можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82120727>

від 02.04.2019 у справі № 384/110/18 (провадження № 51-9555км18), з якою можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81013288>

від 03.09.2019 у справі № 166/753/17 (провадження № 51-8396км18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84211593>

від 12.03.2019 у справі № 495/9188/16-к (провадження № 51-596км18), з якою можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80487722>

від 29.05.2018 у справі № 484/3291/16-к (провадження № 51-2658км18), з якою можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74551477>

1.3.3. Звільнення особи від відбування покарання з випробуванням не може застосовуватися до водія зі стійкою девіантною поведінкою стосовно порушення правил дорожнього руху

Обставини справи: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 засуджено за ч. 2 ст. 286 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк 3 роки. На підставі ст. 75 КК ОСОБА_1 звільнено від відбування призначеного основного покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 3 роки з покладенням на нього обов'язків, передбачених ч. 1, п. 6 ч. 2 ст. 76 КК.

За ухвалою апеляційного суду цей вирок було скасовано, ухвалено свій вирок, яким призначив ОСОБА_1 за ч. 2 ст. 286 КК покарання у виді позбавлення

волі на строк 5 років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк 3 роки.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів вважає, що за результатами розгляду кримінального провадження апеляційний суд правильно визнав призначене ОСОБА_1 покарання із застосуванням ст. 75 КК таким, що не відповідає ступеню тяжкості вчиненого та особі засудженого, і навів у вироку належно обґрунтовані мотиви прийнятого рішення.

Як убачається з матеріалів провадження, апеляційний суд, призначаючи засудженому покарання з реальним його відбуванням, указав, що суд першої інстанції належним чином не мотивував свого рішення та фактично не врахував ступеня тяжкості вчиненого ОСОБА_1 злочину, який хоч і належить до категорії необережних злочинів, однак, відповідно до ст. 12 КК є тяжким злочином, а також його наслідків, а саме те, що недотримання ним ПДР призвело до наїзду на малолітню дитину, внаслідок чого їй було заподіяно тяжких тілесних ушкоджень, які призвели до смерті.

Крім того, вирішуючи питання про розмір призначеного покарання, апеляційний суд урахував, що ОСОБА_1 раніше неодноразово притягувався до адміністративної відповідальності за порушення ПДР, у тому числі за ч. 1 ст. 130 КУпАП, за що був позбавлений права керування транспортними засобами і, незважаючи на це, продовжував керувати транспортним засобом, не маючи відповідного посвідчення, що підтверджує систематичне порушення ним правил дорожнього руху та його протиправну поведінку на момент вчинення злочину. Тобто схильність ОСОБА_1 до порушення встановлених ПДР призвела до вчинення ним злочину з тяжкими наслідками, що жодним чином не свідчить про можливість виправлення обвинуваченого без відбування покарання.

Детальніше з текстом постанови ВС від 25.06.2019 у справі № 490/9758/17 (провадження № 51-5847км18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82769652>. Аналогічна правова позиція викладена у постанові ВС від 22.10.2020 у справі № 755/9680/19 (провадження № 51-3258км20), з якою можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/92483003>

1.3.4. Амністія не застосовується до засуджених, що вчинили злочин, передбачений ч. 2 ст. 286 КК, у стані алкогольного сп'яніння

Обставини справи: за вироком місцевого суду, залишеним без змін апеляційним судом, ОСОБА_1 засуджено за ч. 2 ст. 286 КК.

Позиція ККС: скасовано рішення апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: ВС відкинув доводи, що містилися у касаційній скарзі засудженої ОСОБА_1 про звільнення її від призначеного покарання на підставі Закону «Про застосування амністії у 2016 році». Як вказав ВС, згідно з положеннями ст. 4 цього Закону амністія не застосовується до осіб, засуджених

за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, що спричинили смерть потерпілого або заподіяли тяжке тілесне ушкодження, вчинене особою, яка перебуває у стані алкогольного сп'яніння.

З аналізу наведеної норми вбачається, що факт перебування особи у стані алкогольного сп'яніння на момент вчинення ДТП безпосередньо впливає на можливість застосування до такої особи положень законодавства про амністію. У цій справі це залишилося поза увагою судів обох інстанцій, оскільки однозначно не встановлено чи перебувала ОСОБА_1 на момент вчинення злочину в стані алкогольного сп'яніння.

Детальніше з текстом постанови ВС від 07.02.2019 у справі № 545/224/17 (провадження № 51-7954км18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79805910>

2. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТАТТЕЮ 286 КК

2.2. Докази і доказування у кримінальних провадженнях за ст. 286 КК

2.2.1. Якщо медичні документи, на підставі яких сформовано висновок експерта про визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень та механізму їх утворення у результаті ДТП, були отримані у визначеному законом порядку, і сторона захисту не клопотала про надання доступу до цих документів або під час здійснення судового чи апеляційного провадження їй було надано можливість реалізувати право на ознайомлення з ними, то у такому разі невідкриття цих документів стороні захисту на стадії виконання ст. 290 КПК не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону

Обставини справи: вироком районного суду ОСОБА_1 було засуджено за ч. 1 ст. 286 КК.

Апеляційний суд змінив вирок місцевого суду та пом'якшив ОСОБА_1 основне покарання, обравши його із застосуванням ст. 69 КК.

В основу обвинувачення ОСОБА_1, серед іншого, було покладено такий доказ, як висновок експерта (щодо виявлених тілесних ушкоджень у потерпілої ОСОБА_2).

Позиція ОП: скасовано ухвалу апеляційного суду щодо ОСОБА_1 і призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ОП: зважаючи на статті 22, 290, 412 КПК у їх взаємозв'язку, істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону може бути невідкриття слідчими органами стороні захисту висновку експерта, що могло потягнути за собою визнання його недопустимим доказом на підставі ст. 87 зазначеного Кодексу. Разом із цим безспірно встановлена свідома добровільна мовчазна відмова стороні захисту від реалізації права заявляти клопотання про надання на стадії виконання ст. 290 КПК доступу до документів, які досліджував експерт, автоматично не ставить під сумнів допустимість висновку цього експерта. Більш того, таке право може бути реалізовано під час судового чи апеляційного розгляду кримінального провадження, що не суперечить меті ст. 6 Конвенції.

Як встановлено в цій справі, під час ознайомлення у порядку ст. 290 КПК з матеріалами досудового розслідування, у тому числі з даними проведеної експертизи, сторона захисту не порушувала питання про надання їй доступу до медичної документації, за результатами дослідження якої експертом було сформовано висновки. При цьому в ході судового розгляду захисник, посилаючись на те, що не оспорує згаданих висновків, відмовився від свого клопотання про призначення додаткової судово-медичної експертизи та заперечив необхідність допиту експерта. Про ненадання на ознайомлення медичних документів захисник заявив лише під час судових дебатів. Тому було відновлено

судове слідство, допитано потерпілу ОСОБА_2, яка підтвердила факт добровільної передачі слідчому медичних документів, а прокурором також надано їх стороні захисту для ознайомлення. З'ясувавши, що документи слідчий отримав і передав експерту у спосіб, передбачений законом, місцевий суд, з яким погодився апеляційний, відхилив доводи сторони захисту про істотне порушення вимог вказаного Кодексу через незастосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Висновок: відсутність у матеріалах кримінального провадження медичних документів, на підставі яких сформовано висновок експерта, невідкриття цих документів стороні захисту на стадії виконання ст. 290 КПК, не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону в аспекті ст. 412 вказаного Кодексу, автоматично не тягне за собою визнання експертного дослідження недопустимим доказом і скасування на підставі п. 1 ч. 1 ст. 438 КПК судових рішень, якщо зазначені документи було отримано у визначеному законом порядку, і згадана сторона не клопотала про надання доступу до медичних документів або при здійсненні судового чи апеляційного провадження їй було забезпечено можливість реалізувати право на ознайомлення з такими документами.

Детальніше з текстом постанови ВС від 27.01.2020 у справі № 754/14281/17 (провадження № 51-218кмо19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87298256>

2.2.2. Схема ДТП, яку складено безпосередньо після цієї пригоди у межах оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення до внесення в ЄРДР відомостей про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК, може бути визнана допустимим доказом у кримінальному провадженні

Обставини справи: місцевий суд визнав невинуватим та виправдав ОСОБА_1 у зв'язку з недоведеністю вчинення ним злочину, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК. Місцевий суд, зокрема, визнав недопустимим доказом схему ДТП із фототаблицею до неї через те, що відповідна схема складена інспектором ВДАІ до внесення відомостей в ЄРДР. Визнання її недопустимим доказом потягло за собою відповідно до статей 86, 89 КПК визнання недопустимим висновку експерта, дані для проведення якої були отримані зі схеми пригоди, яка була визнана судом недопустимим доказом. Також недопустимим було визнано протокол слідчого експерименту, у якому теж містилося посилання на схему ДТП.

Апеляційний суд скасував вирок місцевого суду та постановив новий, яким ОСОБА_1 визнав винуватим за ч. 1 ст. 286 КК, призначив покарання у виді арешту на строк 5 місяців та звільнив ОСОБА_1 від відбування призначеного покарання у зв'язку із закінченням строків давності на підставі ч. 5 ст. 74, п. 2 ч. 1 ст. 49 КК. Апеляційний суд не погодився з судом першої інстанції про визнання схеми ДТП недопустимим доказом, а також, відповідно, висновок експерта та протокол слідчого експерименту, що разом з іншими доказами було покладено в основу

обвинувачення ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК.

Позиція ККС: касаційну скаргу засудженого залишено без задоволення, а рішення апеляційного суду – без зміни.

Обґрунтування позиції ККС: схема ДТП підтверджує розміщення транспортних засобів безпосередньо після зіткнення. Як убачається з матеріалів кримінального провадження, схема ДТП була складена працівником ВДАІ відразу після цієї пригоди відповідно до Інструкції з оформлення працівниками патрульної служби МВС матеріалів про адміністративні порушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, затвердженої наказом МВС від 10.07.2015 № 842. Відомості до ЄРДР щодо ДТП було внесено наступного дня після встановлення факту отримання тілесних ушкоджень одним із водіїв. У своїх показаннях інспектор зазначив, що складав схему саме в рамках оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення за порушення правил дорожнього руху, оскільки про наявність тілесних ушкоджень (які відповідно до диспозиції ст. 286 КК є обов'язковою умовою для кваліфікації діяння за цією статтею) на час складання такої схеми ніхто із учасників ДТП не повідомляв. Схема ДТП була підписана всіма учасниками пригоди та свідками, які відповідно погодилися з даними, зазначеними у ній. Ураховуючи викладене, колегія суддів визнала схему ДТП належним та допустимим доказом у кримінальному провадженні.

Детальніше з текстом постанови ВС від 09.04.2020 у справі № 740/5033/15-к (провадження № 51-152км20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88739829>

2.2.3. Суд має забезпечити стороні захисту право спростувати висновок експерта, наданий стороною обвинувачення, за допомогою іншого висновку у кримінальному провадженні за обвинуваченням особи в порушенні ПДР (ст. 286 КК).

Суд може не взяти до уваги висновок експерта за результатами експертизи, проведеної за ініціативою сторони захисту, якщо із сукупності доказів, що містяться у матеріалах кримінального провадження, у діях водія вбачається наявність складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК

Обставини справи: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК.

Місцевий суд не взяв до уваги та не визнав належним доказом висновок експертів за результатами проведення комплексної автотехнічної та фототехнічної експертизи від 17.05.2016, який був безпосередньо досліджений у судовому засіданні як доказ невинуватості водія ОСОБА_1. В основу обвинувачення місцевий суд поклав висновок комплексної судової автотехнічної та фототехнічної експертизи від 24.05.2018. Місцевий суд, приймаючи таке рішення, виходив, зокрема, з обсягу вихідних даних, які використовувалися під час проведення обох експертиз. Так, у висновку від 17.05.2016 досліджувався лише відеозапис з відеореєстратора, тоді як висновок від 24.05.2018 був складений за наявності

більш широкого спектру вихідних даних, у тому числі при складенні цього висновку враховувалися показання обвинуваченого, потерпілого, свідків щодо обставин та механізму виникнення ДТП.

Апеляційний суд вирок суду першої інстанції щодо ОСОБА_1 залишив без зміни.

Позиція ККС: залишено без зміни судові рішення, що оскаржувалися.

Обґрунтування позиції ККС: законодавець, передбачивши у ч. 2 ст. 101 КПК право сторони захисту надати суду висновок експерта, тим самим установив і обов'язок суду його розглянути в сукупності з іншими доказами. ВС наголошує, що у кримінальних провадженнях, які стосуються ДТП, експертне дослідження може вплинути на остаточне рішення або позначитися на остаточному рішенні суду. Тому право захисту спростовувати висновки експертів, надані обвинуваченням, за допомогою іншого висновку, наданого захистом, має бути забезпечене судом.

Як убачається з матеріалів цього кримінального провадження, з метою забезпечення дотримання принципу змагальності сторін за клопотанням захисника суд долучив до матеріалів кримінального провадження висновки експертів, підготовлений за заявою захисника.

Суд першої інстанції, навівши обґрунтування, врахувавши принцип внутрішнього переконання та взаємозв'язок сукупності інших доказів у справі, не взяв до уваги та не визнав цей висновок доказом відсутності в діях водія невідповідностей вимогам ПДР, яку встановлено вказаним висновком експертів, оскільки саме висновок комплексної судової автотехнічної та фототехнічної експертизи відповідає з'ясованим обставинам, був складений з урахуванням більш широкого обсягу вихідних даних та в частині визначення моменту виникнення небезпеки для руху водія узгоджується з дослідженим відеозаписом ДТП, на якому зафіксовано, що момент появи пішохода на проїзній частині відбувся значно раніше, ніж момент появи на смузі автомобіля, що було предметом дослідження експертизи за заявою захисника. При цьому суд урахував показання експерта ОСОБА_10, який у судовому засіданні роз'яснив, що момент виникнення небезпеки був визначений відповідно до методології правильності визначення моментів виникнення небезпеки для руху і він є можливим для використання та дослідження технічної можливості водія уникнути зіткнення у разі виявлення небезпеки.

Згідно з матеріалами кримінального провадження суд першої інстанції на підставі досліджених доказів встановив, що в діях потерпілого ОСОБА_2 як пішохода в дорожній обстановці, що склалася, вбачаються ознаки порушення вимог підпунктів «б», «г» п. 4.14 ПДР, які регламентують заборону пішоходам раптово виходити, вибігати на проїзну частину, в тому числі на пішохідний перехід, а також переходити проїзну частину поза пішохідним переходом, якщо є розділювальна смуга або дорога має чотири і більше смуг для руху в обох напрямках.

Суд касаційної інстанції зазначає, що той факт, що внаслідок порушення ПДР потерпілий ОСОБА_2 створив небезпеку для дорожнього руху, не викликає сумніву.

Однак незалежно від причин виникнення небезпеки для руху або перешкоди водій зобов'язаний був виконати вимогу п. 12.3 ПДР і негайно вжити заходів для зменшення швидкості аж до зупинки транспортного засобу або безпечного для інших учасників руху об'їзду перешкоди. Таким чином, те, що небезпеку для руху (а саме перехід проїзної частини поза пішохідним переходом, а також здійснення вибігу на проїзну частину поза пішохідним переходом) створено внаслідок власної протиправної поведінки пішохода, не звільняє водія від виконання вимог зазначеного пункту ПДР.

Доводи захисника про те, що з дослідницької частини висновку вбачається, що експерт за основу взяв лише диск, на якому міститься відео з реєстратора автомобіля та схематичне зображення огляду, тобто матеріали, які були долучені до кримінального провадження стороною захисту та використані в ході проведення автотехнічного дослідження, є безпідставними.

Як вбачається з матеріалів кримінального провадження, на експертизу надано постанову про призначення експертизи та матеріали кримінального провадження в одному томі.

Детальніше з текстом постанови ВС від 05.08.2020 у справі № 753/10028/18 (провадження № 51-121км20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90906049>

2.2.4. Висновок експертизи, проведеної за клопотанням сторони захисту, може бути визнаний належним та допустимим доказом, якщо на час звернення сторони захисту з клопотанням про проведення експертизи ст. 242 КПК було передбачено таку можливість

Обставини справи: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 засуджено за ч. 2 ст. 286 КК.

Місцевий суд, приймаючи таке рішення, визнав висновок судової автотехнічної експертизи недопустимим доказом, вказавши, що ця експертиза була проведена за клопотанням захисника, який самостійно звернувся до експертної установи за її проведенням.

Апеляційний суд залишив вирок місцевого суду без змін.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: висновок місцевого суду стосовно недопустимості висновку вказаної судової автотехнічної експертизи не відповідає вимогам процесуального закону, оскільки, ураховуючи положення ст. 5 КПК, на момент звернення сторони захисту до експерта ч. 1 ст. 242 КПК надавала можливість стороні захисту звертатися за проведенням експертизи у кримінальному провадженні, тоді як у новій редакції, яка діяла на момент судового розгляду, вказана стаття передбачала, що експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження (у редакції Закону

від 03.10.2017 № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»). Суд апеляційної інстанції не зважив на викладене та не забезпечив стороні захисту можливості обстояти свою позицію під час апеляційного провадження.

Детальніше з текстом постанови ВС від 03.09.2020 у справі № 752/1498/14 (провадження № 51-4961км19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91397609>

2.3. Відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 286 КК

2.3.1. Цивільний позов може бути пред'явлено в межах кримінального провадження до МТСБУ як до цивільного відповідача про стягнення шкоди, завданої внаслідок вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК, оскільки його зобов'язання випливають із положень Закону «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» і попереднє звернення потерпілого до МТСБУ із заявою про виплату страхового відшкодування в порядку, визначеному ст. 35 вказаного Закону, не є обов'язковим

Обставини справи: вироком місцевого суду ОСОБА_6 визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК. Частково задоволено цивільний позов та стягнуто з МТСБУ на користь потерпілого ОСОБА_7 16 629 грн 40 коп. заподіяної матеріальної шкоди. Стягнуто з ОСОБА_6 на користь потерпілого ОСОБА_7 30 000 грн заподіяної моральної шкоди.

Апеляційний суд вирок районного суду ОСОБА_6 залишив без змін.

Позиція ВП: скасовано вирок місцевого суду та ухвалу апеляційного суду в частині вирішення цивільного позову щодо стягнення коштів з МТСБУ на користь ОСОБА_7 та призначено новий розгляд у суді першої інстанції в порядку цивільного судочинства.

Обґрунтування позиції ВП: положення ч. 1 ст. 128 КПК щодо можливості пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні, зокрема, до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за завдану шкоду, треба розуміти як можливість пред'явлення зазначеного позову до будь-якої особи (фізичної або юридичної), яка за законом виконує обов'язок з відшкодування шкоди, завданої підозрюваним (обвинуваченим чи неосудною особою), як це має місце у випадку з МТСБУ у справі, що розглядається.

Залучення МТСБУ як цивільного відповідача узгоджується зі статтями 62, 128 КПК. Крім цього, таке тлумачення відповідає положенням статей 47, 48 ЦПК, відповідно до яких здатністю особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільною процесуальною дієздатністю),

так само як і можливістю бути позивачем та відповідачем у суді, наділені юридичні особи.

Таким чином, ВП доходить висновку, що цивільний позов може бути пред'явлено в межах кримінального провадження до МТСБУ як до цивільного відповідача, оскільки його зобов'язання випливають із положень Закону № 1961-IV.

ВП погоджується з аргументами колегії суддів ККС, наведеними в ухвалі про передачу цього провадження, і вважає, що визначений Законом № 1961-IV порядок звернення потерпілого до МТСБУ із заявою про здійснення страхового відшкодування є не досудовим порядком урегулювання спору, визначеним як обов'язковий в розумінні ст. 124 Конституції, а позасудовою процедурою здійснення страхового відшкодування, яка загалом не виключає право особи безпосередньо звернутися до суду з позовом про стягнення відповідного відшкодування.

Обов'язок відшкодування шкоди, завданої ДТП, у тому числі, якщо йдеться про вчинення злочину, передбаченого ст. 286 КК, обумовлений не порушенням певного договірної зобов'язання, а фактом спричинення шкоди майну, здоров'ю та життю людини.

У системному зв'язку зі ст. 36 положення підпункту 37.1.4 п. 37.1 ст. 37 цього Закону щодо неподання заяви про страхове відшкодування впродовж установлених цим пунктом строків як підстави для відмови у відшкодуванні стосуються випадків, коли впродовж цих строків потерпілий взагалі не здійснював волевиявлення, спрямованого на одержання компенсації, - не звертався ані до страховика (або МТСБУ), ані до суду. Якщо ж особа впродовж цих строків подала позовну заяву до суду, вона здійснила відповідне волевиявлення, обравши на власний розсуд один з альтернативно можливих способів захисту свого порушеного права.

Таким чином, у зазначеній нормі втілено загальний принцип недопустимості формального підходу до вирішення питання про здійснення або нездійснення компенсації і надання пріоритету зовнішній формі юридично значущих дій або бездіяльності над їх змістом і наслідками. Адже підставою для відмови у відшкодуванні визнаються не будь-які порушення регламентованої цим законом процедури, а лише ті, що призвели до неможливості встановлення обставин, які мають істотне значення для вирішення питання про наявність чи відсутність підстав для здійснення виплат і визначення їх розміру.

Водночас у межах кримінального провадження за ст. 286 КК факт, обставини ДТП, особа, винна у її настанні, характер і розмір завданої шкоди встановлюються судом як обставини, що мають істотне значення для кримінальної справи і належать до предмета доказування. Тобто в цьому разі незвернення потерпілого безпосередньо до МТСБУ або страховика жодним чином не перешкоджає з'ясуванню обставин, з якими законодавець пов'язує підстави для виплати відшкодування.

Тому ВП доходить висновку про те, що для задоволення в межах кримінального провадження цивільного позову потерпілого до МТСБУ про стягнення

шкоди, завданій внаслідок вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК, попереднє звернення потерпілого до МТСБУ із заявою про виплату страхового відшкодування в порядку, визначеному ст. 35 Закону № 1961-IV, не є обов'язковим.

Висновок: положення ч. 1 ст. 128 КПК щодо можливості пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні особою, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, зокрема, до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння, треба розуміти як можливість пред'явлення зазначеного позову до МТСБУ як юридичної особи, на яку ст. 41 Закону № 1961-IV покладено обов'язок відшкодування такої шкоди.

Для розгляду в межах кримінального провадження цивільного позову потерпілого до МТСБУ про стягнення шкоди, завданій внаслідок вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК, попереднє звернення потерпілого до МТСБУ із заявою про виплату страхового відшкодування в порядку, визначеному ст. 35 Закону № 1961-IV, не є обов'язковим.

Детальніше з текстом постанови ВС від 19.06.2019 у справі № 465/4621/16-к (провадження № 13-24кс19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82703512>
З текстом окремої думки можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82915306>

2.3.2. У випадку заявлення особами, які перебували на утриманні потерпілого, котрий загинув внаслідок ДТП, у межах кримінального провадження цивільного позову до страхової компанії про відшкодування шкоди, завданій смертю потерпілого, доказуванню підлягає не лише факт родинних відносин, а й обставини, за яких особа перебувала на утриманні померлого та потребувала матеріальної допомоги

Обставини справи: за вироком місцевого суду ОСОБА_3 засуджено за ч. 2 ст. 286 КК. Цивільні позови потерпілих ОСОБА_1, ОСОБА_2 до ТОВ СК задоволено. Ухвалено стягнути з ТОВ СК на користь потерпілого ОСОБА_1 25 038 грн на відшкодування моральної шкоди, заподіяної смертю фізичної особи, та 173 962 грн на відшкодування майнової шкоди, заподіяної смертю фізичної особи. Крім того, ухвалено стягнути з ТОВ СК на користь потерпілої ОСОБА_2 25 038 грн на відшкодування моральної шкоди, заподіяної смертю фізичної особи, та 7 940 грн на відшкодування витрат на поховання.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу представника ТОВ СК задоволено частково, вирок місцевого суду в частині вирішення цивільного позову змінено. Постановлено стягнути з ТОВ СК на користь потерпілої ОСОБА_2 12 519 грн на відшкодування моральної шкоди, заподіяної смертю фізичної особи,

та 7 940 грн на відшкодування витрат на поховання. Одночасно постановлено стягнути з ТОВ СК на користь потерпілого ОСОБА_1 12 519 грн на відшкодування моральної шкоди.

Позиція ККС: скасовано вирок місцевого суду та ухвалу апеляційного суду в частині вирішення цивільного позову і призначено новий розгляд у суді першої інстанції в порядку цивільного судочинства.

Обґрунтування позиції ККС: як убачається з матеріалів кримінального провадження, місцевий суд, призначаючи суму страхового відшкодування, яка перевищує визначений у страховому полісі ліміт відповідальності в 200 000 грн, порушив вимоги ст. 22 Закону «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», якою встановлено, що страховик відшкодовує шкоду лише в межах страхових сум, зазначених у страховому полісі.

Апеляційний суд, дослідивши матеріали кримінального провадження та перевіrivши доводи апеляційної скарги, дійшов висновку, що вирок місцевого суду в частині визначення розміру відшкодування моральної та майнової шкоди є необґрунтованим. При цьому зазначив, що місцевий суд, правильно встановивши загальний розмір моральної шкоди, що підлягає виплаті обом потерпілим у сумі 25 038 грн, безпідставно стягнув зазначену суму на користь кожного з потерпілих замість виплати рівними частинами та необґрунтовано задовольнив позовні вимоги потерпілого ОСОБА_1 в частині відшкодування майнової шкоди, заподіяної смертю фізичної особи. За таких обставин апеляційним судом було змінено вирок місцевого суду в частині вирішення цивільного позову.

Перевіrivши рішення судів попередніх інстанцій та доводи касаційної скарги представника потерпілих, колегія суддів дійшла висновку, що рішення місцевого та апеляційного судів є необґрунтованими виходячи з положень ст. 27 Закону № 1961-IV, ст. 1200 ЦК. Відповідно до вказаних статей коло осіб, які мають право на відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого, можна розділити на дві групи: непрацездатні особи, які були на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання утримання, та дитина потерпілого, народжена після його смерті. Факт перебування особи на утриманні померлого має значення для відшкодування шкоди, якщо допомога, яка надавалася, була для заявника постійним і основним джерелом засобів до існування.

Одержання заявником заробітку, пенсії, стипендії, інших доходів не є підставою для відмови у встановленні факту перебування на утриманні, коли суд встановить, що основним і постійним джерелом засобів до існування була для заявника допомога з боку особи, яка надавала йому утримання.

Відповідно до ч. 1 ст. 202 СК для набуття права на утримання непрацездатна особа повинна мати дохід, менший встановленого законом прожиткового мінімуму на місяць. Вказана обставина в ході судового розгляду має бути підтверджена належними і допустимими засобами доказування.

Як убачається з матеріалів кримінального провадження, предметом позову потерпілих ОСОБА_1 та ОСОБА_2 до ТОВ СК є відшкодування шкоди,

завданої смертю потерпілого, а тому доказуванню підлягає не лише факт родинних відносин, а й обставини, за яких особа перебувала на утриманні померлого та потребувала матеріальної допомоги.

Разом з тим в ході касаційного розгляду колегією суддів встановлено, що судами попередніх інстанцій не було належним чином перевірено вищезазначених обставин та не досліджено доказів, які вказують на можливість стягнення на користь потерпілих страхового відшкодування та впливають на розмір такого відшкодування.

Детальніше з текстом постанови ВС від 09.07.2020 у справі № 756/8644/19 (провадження № 51-1637км20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90385221>

2.3.3. Якщо цивільно-правову відповідальність власників наземних транспортних засобів на момент ДТП застраховано не було, то обов'язок відшкодувати шкоду за рахунок коштів фонду захисту потерпілих покладається на об'єднання страховиків, які здійснюють обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів

Обставини справи: вироком місцевого суду ОСОБА_3 засуджено за ч. 2 ст. 286 КК. На підставі ст. 75 КК ОСОБА_3 звільнено від відбування призначеного основного покарання з іспитовим строком на термін 2 роки. З ОСОБА_3 стягнуто на користь НДЕКЦ МВС витрати на проведення експертиз у кримінальному провадженні в розмірі 4716,10 грн. З МТСБУ стягнуто на користь ОСОБА_1 шкоду, заподіяну ушкодженням здоров'я (смертю) її сина ОСОБА_4 внаслідок ДТП, у розмірі 200 000 грн.

Ухвалою апеляційного суду вирок місцевого суду залишено без змін.

Позиція ККС: залишено без змін ухвалу апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: апеляційний суд, приймаючи рішення, як і місцевий суд виходив з положень Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (статей 22, 41) під час задоволення цивільного позову потерпілої ОСОБА_1 в частині її вимог до МТСБУ про відшкодування шкоди, заподіяної ушкодженням здоров'я (смертю) її сина ОСОБА_4 внаслідок ДТП.

Відповідно до матеріалів кримінального провадження цивільно-правова відповідальність ОСОБА_3 на момент ДТП застрахована не була, у зв'язку з цим апеляційний суд дійшов висновку, що саме на МТСБУ покладається обов'язок відшкодувати шкоду за рахунок коштів фонду захисту потерпілих, а протилежні цьому доводи апеляційної скарги представника МТСБУ колегією суддів до уваги не бралися як такі, що не ґрунтуються на положеннях ст. 128 КПК щодо права потерпілого пред'явити цивільний позов, в т.ч. і до юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями обвинуваченого.

Апеляційний суд погодився з висновком суду першої інстанції про стягнення з МТСБУ на користь потерпілої ОСОБА_1 шкоди, заподіяної ушкодженням здоров'я (смертю) її сина ОСОБА_4 внаслідок ДТП, в сумі 200 000 грн, оскільки це відповідає вимогам ст. 261 Закону № 1961-IV. На переконання апеляційного суду, посилання представника МТСБУ на те, що потерпіла ОСОБА_1 передчасно пред'явила позов до МТСБУ, за даних обставин не є вирішальним, оскільки особа, яка винна у спричиненні шкоди, цивільно-правову відповідальність в установленому Законом порядку не застрахувала. У зв'язку з чим судом першої інстанції і було зобов'язано МТСБУ відшкодувати потерпілій шкоду, заподіяну ушкодженням здоров'я (смертю) її сина ОСОБА_4 внаслідок ДТП.

Дослідженням практики ВП, а саме постанов від 04.07.2018 у справі №755/18006/15-ц, від 19.06.2019 у справі №465/4621/16-к, від 11.12.2019 у справі №465/4287/15, колегія суддів встановила необґрунтованість доводів представника цивільного відповідача. Залучення МТСБУ як цивільного відповідача узгоджується зі статтями 62, 128 КПК.

Крім цього, таке тлумачення відповідає положенням статей 47, 48 ЦПК. Окрім того, попереднє звернення потерпілого у випадках, передбачених законом, до МТСБУ із заявою про виплату страхового відшкодування в порядку, визначеному ст. 35 Закону № 1961-IV, загалом не є обов'язковим та не виключає право особи звернутися безпосередньо до суду із позовом про стягнення відповідного страхового відшкодування. Страхове відшкодування підлягає стягненню, незважаючи на те, що позивач не звертався до страховика із заявою про відшкодування шкоди і за таким відшкодуванням звернувся безпосередньо до суду в межах річного строку (постанова КЦС від 21.08.2018 у справі № 227/3573/16-ц).

Можливість пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні особою, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, зокрема, до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, треба розуміти як можливість пред'явлення зазначеного позову до МТСБУ як юридичної особи, на яку ст. 41 Закону № 1961-IV покладено обов'язок відшкодування такої шкоди (постанова ВП від 19.06.2019).

Детальніше з текстом постанови ВС від 19.05.2020 у справі № 375/1346/19 (провадження № 51-674км20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89454829>

2.3.4. Якщо цивільний позов у кримінальному провадженні за ст. 286 КК містить позовні вимоги до обвинуваченого відшкодувати заробітну плату, недоотриману потерпілим, то судам доцільно не відмовляти в задоволенні вказаних вимог, а розглядати їх у порядку цивільного судочинства

Обставини справи: вироком місцевого суду ОСОБА_2 визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК.

Внаслідок вчинення ОСОБА_2 кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК, потерпілому ОСОБА_1 заподіяно матеріальну та моральну шкоду. З метою відшкодування цієї шкоди потерпілий звернувся до ОСОБА_2 з цивільним позовом про відшкодування обвинуваченим матеріальної шкоди, недоотриманої заробітної плати та моральної шкоди в межах кримінального провадження. За вироком місцевого суду стягнуто із ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 18 979,70 грн матеріальної шкоди та 15 000 грн моральної шкоди.

Суд першої інстанції погодився з обґрунтованістю позову потерпілого лише в частині відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Разом із тим не задовольнив позов у частині відшкодування недоотриманої заробітної плати, пославшись на те, що вказана допомога відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 22 Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» виплачується Фондом соціального страхування України.

Ухвалою апеляційного суду вирок місцевого суду залишено без змін.

Позиція ККС: скасовано вирок місцевого суду та ухвалу апеляційного суду щодо ОСОБА_2 в частині вирішення цивільного позову про відшкодування недоотриманої заробітної плати і призначено новий розгляд у суді першої інстанції в порядку цивільного судочинства.

Обґрунтування позиції ККС: суд першої інстанції, відмовляючи в задоволенні частини позовних вимог стосовно відшкодування недоотриманої заробітної плати, не обґрунтував неправомірності посилань позивача на відповідні норми закону, якими останній доводив своє право на відшкодування.

Місцевий суд всупереч вимогам статей 1166, 1187, 1195 ЦПК при вирішенні цивільного позову потерпілого в частині відшкодування недоотриманої заробітної плати об'єктивно не дослідив та не мотивував у своєму рішенні підстав, з яких не задовольнив позовні вимоги потерпілого в цій частині. На ці ж порушення звертав увагу суду потерпілий ОСОБА_1 у своїй апеляційній скарзі, однак апеляційний суд також належним чином не проаналізував положення закону та обставини кримінального провадження в цій частині, в результаті чого дійшов передчасного висновку про правильне вирішення позову щодо відшкодування недоотриманої заробітної плати.

Крім того, за ч. 2 ст. 419 КПК, залишаючи апеляцію без задоволення, в ухвалі суду апеляційної інстанції має бути зазначено підстави, з яких апеляційну скаргу визнано необґрунтованою. Однак апеляційний суд усупереч цій вимозі не надав вичерпної відповіді, з яких підстав відповідно до норм процесуального чи матеріального закону він визнав наведені в апеляційній скарзі доводи такими, що не заслуговують на увагу, фактично обмежившись загальними фразами, що місцевим судом обґрунтовано не задоволено позов потерпілого в цій частині.

Детальніше з текстом постанови ВС від 01.09.2020 у справі № 712/10244/19 (провадження № 51-1151км20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91338074>

2.3.5. Під час задоволення позовних вимог потерпілого у кримінальному провадженні за ст. 286 КК висновок експерта, в якому визначено орієнтовний розмір грошової компенсації потерпілому, не є обов'язковим для суду

Обставини справи: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 засуджено за ч. 2 ст. 286 КК. Стягнуто з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_2 3186,52 грн та 288 456 грн у рахунок відшкодування матеріальної та моральної шкоди відповідно.

Апеляційний суд залишив вирок місцевого суду без зміни.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду в частині вирішення цивільного позову та повернуто рішення на новий розгляд у суді першої інстанції в порядку цивільного судочинства.

Обґрунтування позиції ККС: ВС визнав слушними доводи у касаційній скарзі в частині неправильного вирішення цивільного позову потерпілого ОСОБА_2.

З посиланням на ч. 1 ст. 129, ч. 4 ст. 128 КПК суд вказав, що, задовольняючи позовні вимоги потерпілого, місцевий суд у вирокі формально зазначив, що цивільний позов потерпілого підлягає задоволенню, не перевібив усіх вимог позивача, не оцінив наданих ним доказів відповідно до ст. 94 КПК, не обґрунтував та не вмотивував свого рішення в частині вирішення цивільного позову відповідно до вимог статей 370, 374 КПК.

Попри те, що на вказані порушення закону захисник та обвинувачений ОСОБА_1 посилалися в апеляційній скарзі, суд апеляційної інстанції не усунув їх із використанням усіх процесуальних можливостей, не дослідив змісту доказів, не проаналізував їх, не зіставив відображених у них конкретних фактичних даних, яких також не зазначив в ухвалі. Замість цього суд обмежився твердженням про те, що цивільний позов вирішено судом першої інстанції за правилами, встановленими в КПК, з наведенням належних і достатніх мотивів та підстав такого рішення.

При визначенні розміру суми, яку необхідно стягнути із засудженого у рахунок відшкодування заподіяної потерпілому моральної шкоди, місцевий суд констатував, що її встановлено з урахуванням вимушених змін звичайного способу його життя й зусиль, які необхідно буде докласти для відновлення здоров'я. Обґрунтовуючи своє рішення, суд послався на висновок судово-психологічної експертизи, згідно з яким встановлено можливий орієнтовний розмір грошової компенсації потерпілому за завдані страждання – 72 розміри МЗП за завдані страждання на момент винесення відповідного рішення суду.

Однак суд не врахував, що згідно з ч. 10 ст. 101 КПК висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, і вказаний вище висновок психологічної експертизи не звільняв суд від необхідності обґрунтувати та вмотивувати своє рішення в частині цивільного позову виходячи із засад розумності, виваженості та справедливості. Так, рішення суду про стягнення із засудженого (як цивільного відповідача) саме 288 456 грн у рахунок відшкодування моральної шкоди не можна визнати таким, що повною мірою відповідає вищезазначеним критеріям.

Місцевий суд не повною мірою врахував ступінь винуватості потерпілого ОСОБА_2, котрий, керуючи велосипедом, грубо порушував ПДР, за що був притягнутий до адміністративної відповідальності за ст. 124 КУпАП. Крім того, задовольняючи позовні вимоги в частині стягнення матеріальної шкоди в повному обсязі, місцевий суд взагалі не мотивував свого рішення в цій частині, не виклав змісту позовних вимог, не спростував доводів сторони захисту і не навів обґрунтованих мотивів своїх висновків.

Тому вирок місцевого суду в частині вирішення цивільного позову потерпілого ОСОБА_2 не відповідає вимогам статей 370, 374 КПК.

У свою чергу суд апеляційної інстанції в ухвалі переконливо не спростував доводів захисника та обвинуваченого про необґрунтоване стягнення з останнього відповідних сум, не дав відповідей на аргументи скаржників про безпідставне задоволення цивільного позову.

Таким чином, ухвала апеляційного суду в частині вирішення цивільного позову не відповідає вимогам ст. 419 КПК.

Детальніше з текстом постанови ВС від 21.05.2020 у справі № 202/3076/18 (провадження № 51-238км20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89479850>

2.3.6. **Обов'язок з відшкодування шкоди, завданої особою, відповідальність якої застраховано за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, виникає лише у тому випадку, коли у страховика відсутні підстави для здійснення страхового відшкодування чи розмір завданої шкоди перевищує ліміт відповідальності страховика, а в іншому випадку факт покладання такого обов'язку на страхувальника, який уклав відповідний договір страхування і сплачує страхові платежі, суперечить меті інституту страхування цивільно-правової відповідальності**

Обставини справи: вирок місцевому суду ОСОБА_1 засуджено за ч. 1 ст. 286 КК до покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік із позбавленням права керувати транспортними засобами на строк 1 рік. На підставі ст. 75 КК його звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 1 рік та покладено на нього обов'язки, передбачені пунктами 1, 2 ч. 1 ст. 76 КК. Стягнуто з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_2 154 175 грн і 10 000 грн у рахунок відшкодування шкоди, завданої життю і здоров'ю, та моральної шкоди відповідно. Стягнуто з ПрАТ на користь ОСОБА_2 страхове відшкодування шкоди, завданої життю і здоров'ю, в розмірі 98 000 грн.

Апеляційний суд залишив вирок місцевого суду без змін.

Позиція ККС: скасовано судові рішення в частині вирішення цивільного позову потерпілого і призначено в цій частині новий розгляд у суді першої інстанції в порядку цивільного судочинства.

Обґрунтування позиції ККС: з матеріалів кримінального провадження вбачається, що внаслідок вчинення ОСОБА_1 злочину, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК,

потерпілому ОСОБА_2 було заподіяно матеріальної шкоди. З метою відшкодування цієї шкоди потерпілий звернувся до ОСОБА_1 та ПрАТ із цивільним позовом у межах кримінального провадження. Як установили суди першої та апеляційної інстанцій, на момент вчинення злочину відповідальність ОСОБА_1 було застраховано на підставі договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, укладеного між ним як власником транспортного засобу та ПрАТ.

Обґрунтовуючи рішення, ККС послався на правовий висновок, викладений у постанові ВП від 04.07.2018 у справі № 14-176цс18 (справа № 755/18006/15-ц).

Згідно зі ст. 1194 ЦК, а також з урахуванням ст. 22 Закону № 1961-IV відшкодування шкоди особою, відповідальність якої застраховано за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, можливе за умови, якщо згідно з цим договором або Законом № 1961-IV у страховика не виник обов'язок з виплати страхового відшкодування (зокрема, у випадках, передбачених у ст. 37) чи якщо розмір завданої шкоди перевищує ліміт відповідальності страховика. В останньому випадку обсяг відповідальності страхувальника обмежено різницею між фактичним розміром завданої шкоди та сумою страхового відшкодування. Покладання обов'язку з відшкодування шкоди у межах страхового відшкодування на страхувальника, який уклав відповідний договір страхування і сплачує страхові платежі, суперечить меті інституту страхування цивільно-правової відповідальності. Указане залишилось без уваги суду апеляційної інстанції, який не виправив цих помилок місцевого суду та необґрунтовано погодився з визначеним районним судом порядком відшкодування потерпілому заподіяної злочинном матеріальної шкоди.

Детальніше з текстом постанови ВС від 11.02.2020 у справі № 489/2170/17 (провадження № 51-307км19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87703489>

2.3.7. Суд, приймаючи у межах кримінального провадження рішення в частині, що стосується задоволення цивільного позову, має ретельно перевірити всі вимоги позивача, врахувати майновий стан винного, його стан здоров'я та вжити інших заходів для справедливого вирішення цього питання

Обставини справи: за вироком місцевого суду ОСОБА_1 було засуджено за ч.1 ст. 286 КК. Ухвалено стягнути із засудженого ОСОБА_1 на користь потерпілого ОСОБА_2: у рахунок відшкодування витрат на лікування – 4734 грн, моральної шкоди – 100 000 грн, втраченого заробітку – 12 519 грн, витрат на правову допомогу – 6000 грн, а всього – 123 253 грн.

Апеляційний суд своєю ухвалою вирок місцевого суду щодо ОСОБА_1 залишив без змін.

Позиція ККС: скасовано судові рішення в частині вирішення цивільного позову і призначено новий розгляд у суді першої інстанції в порядку цивільного судочинства.

Обґрунтування позиції ККС: задовольняючи позовні вимоги потерпілого, місцевий суд у вирокі формально зазначив, що цивільний позов потерпілого підлягає задоволенню. Однак цей суд ретельно не перевінив усіх вимог позивача, не оцінив наданих товарних чеків відповідно до ст. 94 КПК та на обґрунтування свого рішення про стягнення із засудженого коштів у рахунок відшкодування завданої шкоди не навів у вирокі жодного доказу й розрахунку сум, присуджених на користь потерпілого ОСОБА_2.

Попри те, що на вказані порушення закону захисник посилався в апеляційній скарзі, суд апеляційної інстанції не усунув їх із використанням усіх процесуальних можливостей, не дослідив змісту доказів, не проаналізував їх, не зіставив відображених у них конкретних фактичних даних, яких також не зазначив в ухвалі. Замість цього суд обмежився твердженням про те, що цивільний позов вирішено судом першої інстанції за правилами, встановленими в КПК, з наведенням належних і достатніх мотивів та підстав такого рішення.

При визначенні розміру суми, яку необхідно стягнути із засудженого у рахунок відшкодування заподіяної потерпілому моральної шкоди, місцевий суд констатував, що вона встановлена з урахуванням перенесеного потерпілим стресу, порушенням способу його життя та життя його родини, пов'язаного з лікуванням, погіршенням стану здоров'я та проходженням курсу лікування, неможливістю працювати та годувати свою родину, частковим добровільним відшкодуванням шкоди.

Разом з цим із судових рішень не вбачається, що суди врахували майновий стан винного, його стан здоров'я та вжили всіх можливостей для справедливого вирішення цивільного позову. Крім того, суд не врахував того, що злочин, за який ОСОБА_1 було засуджено, за формою вини є необережним.

Тому рішення суду про стягнення із засудженого (як цивільного відповідача) саме 100 000 грн у рахунок відшкодування моральної шкоди не можна визнати таким, що повною мірою відповідає принципам розумності, виваженості та справедливості. Отже, вирок суду в цій частині також суперечить статтям 370, 374 КПК. У свою чергу суд апеляційної інстанції в ухвалі переконливо не спростував доводів захисника про необґрунтоване стягнення з ОСОБА_1 коштів у зазначеному розмірі, не дав відповідей на аргументи скаржника про необґрунтоване задоволення цивільного позову. Таким чином, ухвала апеляційного суду не відповідає вимогам статей 370, 419 КПК.

Детальніше з текстом постанови ВС від 28.01.2020 у справі № 639/1910/19 (провадження № 51-4115км19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87298252>

Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у кримінальних провадженнях щодо порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 Кримінального кодексу України) / упоряд. заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна, правове управління (III) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 43 с.

Застереження: видання містить короткий огляд судових рішень Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. У кожному з рішень викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua